

O'zbekiston Respublikasi
Maktabgacha va maktab
ta'limi vazirligi

ISSN: 2992-9008
UDK: 37

TA'LIM VA TARAQQIYOT

Ilmiy-uslubiy jurnali

2026-YIL 5-SON

www.journal.namspi.uz

Bosh muharrir: Namangan davlat pedagogika instituti rektori B.E.Xusanov
Mas'ul muharrir: Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor M.R.Qodirxonov
Mas'ul muharrir o'rinbosari: Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i J.A.Yuldashev

TAHRIR HAY'ATI

Aniq va tabiiy fanlar: k.f.d., prof. Sh.Abdullayev, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, k.f.d., prof. N.Vohidova, k.f.d., dots. M.Qodirxonov, b.f.d., dots. A.Batashov, f-m.f.n., dots., T.Abdullayev, p.f.n., dots. M.Eshnazarova, p.f.n., dots. G'.Nafasov, p.f.n., dots. M.Boltayeva.

Texnika fanlari: t.f.d., prof. A.Umarov, t.f.d., prof. A.Qayumov, PhD, dots. Sh.Xudoyqulov, PhD, dots. Abdunazarov.

Ijtimoiy-gumanitar fanlar: s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d., prof. A.Rasulov. f.f.d., prof. M.Ismoilov, i.f.d., dots. N.Sotivoldiyev, t.f.n., dots. A.Isoqboyev, f.f.n., dots. O.Mamatov, t.f.n., dots. Z.Haydarov, PhD. J.Yuldashev, PhD. A.Abdullayev.

Pedagogika fanlari: p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof. X.Najmiddinova, p.f.d., prof. T.Ismoilov, p.f.d., prof. S.Abdullayev. p.f.d., prof., M.Y.Sobirova, p.f.d., prof., R.Zamilova, p.f.d., prof. Sh.Xujamberdiyeva, p.f.d., dost. M.Asqarova, PhD, dots. M.Asranboyeva.

Filologiya fanlari: fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, f.f.d., dots. X.Shokirova, p.f.n., dots. S.Misirov, p.f.n., dots. Sh.Ubaydullayev, PhD, dots. P.Lutfullayev, PhD, dots. M.Yakubbayev.

Texnik muharrir: R.Tursunov

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko'chasi, 316-uy.

Pochta indeksi: 160136, **Faks:** (0369) 227-27-21,

Email: Info@namspi.uz

"Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-uslubiy jurnali elektron to'plam sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi **Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA)ning 2022-yil 25-oktabrdagi № 045044 raqamli guvohnomasi** asosida chop etiladi. Jurnal **Oliy Attestatsiya komissiyasining 2024-yil 30-noyabrdagi (№ 364/5) yig'ilishi qaroriga asosan pedagogika fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan.** UDK: 37, Xalqaro standartlashtirish raqami (ISSN): 2992-9008.

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

BOSHLANG'ICH TA'LIM MAGISTRANTLARINING TADQIQOTCHILIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

M.A. Jumayeva

Navoiy Davlat Universiteti

Boshlang'ich ta'lim kafedrası dotsenti, PhD

Annotatsiya. Maqolada boshlang'ich ta'lim magistrantlarining tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirish masalasi ilmiy bilim, metodologik qaror va pedagogik amaliyotning o'zaro bog'liqligi asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi mazkur kompetensiyaning tarkibini aniqlashtirish hamda uni rivojlantirish va baholashning nazariy modelini taklif etishdan iborat. Maqsadli tanlangan milliy va xalqaro manbalarni konseptual tahlil qilish, qiyoslash va nazariy modellashtirish usullaridan foydalanildi. Natijada muammoli-konseptual, axborot-tahliliy, metodologik-loyihaviy, empirik-analitik, kommunikativ-argumentativ va etik-refleksiv tarkibiy qismlarni birlashtiruvchi model ishlab chiqildi. Modelda kompetensiyaning namoyon bo'lishi magistrantning muammo, tadqiqot savoli, metod, dalil va xulosa o'rtasidagi muvofiqlikni asoslay olishi orqali izohlanadi. Tadqiqot portfoliosi, metodologik qarorlar qaydi va og'zaki himoyani uyg'unlashtiruvchi baholash yondashuvi taklif etiladi. Modelning amaliy samaradorligi keyingi empirik tekshiruvni talab qiladi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, magistratura, tadqiqotchilik kompetensiyasi, ilmiy metodologiya, dalillarga asoslangan ta'lim, refleksiya, akademik halollik.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ МАГИСТРАНТОВ В ОБЛАСТИ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В статье анализируется процесс развития исследовательской компетентности у магистрантов, специализирующихся в области начального образования, с акцентом на взаимосвязи между научным знанием, принятием методологических решений и педагогической практикой. Цель исследования — определить компоненты данной компетентности и предложить теоретическую модель ее развития и оценивания. В работе использованы такие методы, как концептуальный анализ отобранных отечественных и зарубежных источников, сравнительный анализ и теоретическое моделирование. В результате была разработана модель, объединяющая проблемно-концептуальный, информационно-аналитический, методолого-проектировочный, эмпирико-аналитический, коммуникативно-аргументационный и этико-рефлексивный компоненты. Проявление компетентности в данной модели объясняется способностью магистранта обосновать согласованность между проблемой, исследовательским вопросом, методом, эмпирическими данными и выводами. Предложен подход

к оцениванию, сочетающий использование исследовательского портфолио, фиксацию принятых методологических решений и устную защиту. Практическая эффективность модели требует дальнейшего эмпирического исследования.

Ключевые слова: начальное образование, магистратура, исследовательская компетентность, научная методология, образование, основанное на доказательствах, рефлексия, академическая добросовестность.

THEORETICAL-METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR DEVELOPING THE RESEARCH COMPETENCE OF PRIMARY EDUCATION MASTER'S STUDENTS

Abstract. This article analyzes the development of research competence among master's students in primary education, focusing on the interrelationship between scientific knowledge, methodological decision-making, and pedagogical practice. The study aims to define the components of this competence and propose a theoretical model for its development and assessment. Methods including the conceptual analysis of selected national and international sources, comparative analysis, and theoretical modeling were employed. Consequently, a model was developed that integrates problem-conceptual, information-analytical, methodological-design, empirical-analytical, communicative-argumentative, and ethical-reflective components. In this model, the manifestation of competence is explained by the master's student's ability to substantiate the alignment between the problem, research question, method, evidence, and conclusion. An assessment approach combining a research portfolio, a record of methodological decisions, and an oral defense is proposed. The practical effectiveness of the model requires further empirical investigation.

Keywords: primary education, master's degree, research competence, scientific methodology, evidence-based education, reflection, academic integrity.

KIRISH

Boshlang'ich ta'lim amaliyotida pedagogik qarorlarning asoslanganligi alohida ahamiyatga ega. O'quvchining matnni tushunishdagi qiyinchiligi, matematik topshiriqni bajarish strategiyasi yoki darsdagi faolligi tashqi jihatdan o'xshash ko'rinsa-da, ularning yuzaga kelish sabablari turlicha bo'lishi mumkin. Shu bois ta'lim jarayonini takomillashtirishga qaratilgan qaror kuzatuvni ilmiy savolga aylantirish, muqobil izohlarni ko'rib chiqish va tegishli dalillarni baholashni talab qiladi. Magistratura ta'limining vazifalaridan biri bo'lajak mutaxassisni ana shunday asoslangan qarorlar qabul qilishga tayyorlashdir.

O'zbekiston Respublikasining «Ilm-fan va ilmiy faoliyat to'g'risida»gi Qonunida ilmiy ijod erkinligi, ilmiy ekspertizaning xolisligi, yoshlarni ilmiy faoliyatga jalb etish hamda ilm-fan va ta'limning uzviy bog'liqligi belgilangan [7]. Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi ham ta'lim, fan va innovatsiya o'rtasidagi aloqalarni kuchaytirishga yo'naltirilgan [8]. Ushbu hujjatlar magistrantlarning tadqiqotchilik tayyorgarligini rivojlantirishning milliy institutsional asosini tashkil etadi.

Biroq normativ vazifaning mavjudligi uning ta'lim jarayonida qanday amalga oshirilishi masalasini o'z-o'zidan hal qilmaydi. Magistrant ilmiy metodlarning ta'rifini bilishi, bibliografik ro'yxat tuzishi yoki statistik dasturdan foydalanishi mumkin. Uning tadqiqotchilik kompetensiyasi esa ushbu harakatlarni muayyan ilmiy savolga javob topish uchun asosli birlashtira olganida namoyon bo'ladi. Demak, tadqiqotchilik tayyorgarligini baholashda bajarilgan ishning hajmi bilan bir qatorda, uni yuzaga keltirgan metodologik qarorlarning sifati ham hisobga olinishi lozim.

Xalqaro adabiyotlarda mazkur kompetensiyaning ta'rifi va o'lchov vositalari bo'yicha yagona yondashuv shakllanmagani qayd etiladi. M. Matjašič va J. Vogrincning tizimli sharhi tadqiqotchilik kompetensiyasini aniqlash, rivojlantirish va baholash o'rtasidagi muvofiqlik muammosini ko'rsatadi [4]. Bu holat boshlang'ich ta'lim magistraturasi uchun aniq faoliyat ko'rsatkichlariga ega modelni ishlab chiqish zaruratini asoslaydi.

Maqolaning maqsadi boshlang'ich ta'lim magistrantlari tadqiqotchilik kompetensiyasining mazmuniy tuzilishini aniqlashtirish, uni rivojlantirish mexanizmini nazariy asoslash hamda faoliyat natijalariga tayangan baholash mezonlarini taklif etishdan iborat.

Tahlil quyidagi savollarga yo'naltirildi: tadqiqotchilik kompetensiyasi qaysi o'zaro bog'liq tarkibiy qismlardan tashkil topadi; ushbu qismlar boshlang'ich ta'lim tadqiqotlarida qanday namoyon bo'ladi; magistrantning mustaqil metodologik qaror qabul qilishini qanday dalillar asosida baholash mumkin?

ADABIYOTLAR TAHLILI

Milliy metodologik adabiyotlarda ilmiy izlanish bilish, ijod, metodologik yondashuv va olimning ijtimoiy mas'uliyati bilan bog'liq holda talqin qilinadi. N.A. Shermuhamedovanning «Ilmiy tadqiqot metodologiyasi» darsligida mazkur masalalar magistratura tayyorgarligi doirasida yoritilgan [9]. Ushbu yondashuv ilmiy faoliyatni texnik amallar majmuasidan kengroq tushunishga asos beradi. Biroq umumiy metodologik bilimlarni boshlang'ich ta'limga oid aniq tadqiqot vazifalariga tatbiq etish alohida didaktik yechimni talab qiladi.

J. Willison va K. O'Regan tadqiqotchilik ko'nikmalarining rivojlanishini ta'lim jarayonida kuzatish va baholashga imkon beruvchi konseptual asos taklif qilgan [10]. Mazkur ishning ushbu maqola uchun ahamiyati tadqiqotga tayyorgarlikni faqat yakuniy ilmiy mahsulot orqali emas, uning shakllanish jarayoni orqali ham ko'rib chiqish imkoniyatidadir. Bunda magistrantga beriladigan yordam va undan kutiladigan mustaqillik darajasi o'quv vazifalarini loyihalashning muhim masalasiga aylanadi.

I. Agud va G. Ion boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarini tayyorlash dasturida tadqiqotning o'rnini talabalar fikri va o'quv dasturlari tahlili orqali o'rgangan. Ularning tadqiqotida talabalar o'zlarini tadqiqot ishlab chiqaruvchisiga nisbatan ko'proq uning iste'molchisi sifatida namoyon etishi qayd etilgan [1]. Mazkur natija boshqa mamlakatdagi muayyan dasturga tegishli bo'lib, uni O'zbekiston magistrantlariga bevosita umumlashtirish mumkin emas. Shunga qaramay, u tayyor ilmiy natijalarni o'zlashtirish bilan mustaqil tadqiqot olib borish o'rtasidagi farqni muhokama qilish uchun asos bo'ladi.

I.M. Castillo-Martínez va M.S. Ramírez-Montoya tadqiqotchilik kompetensiyalari bilan akademik o'qish va yozish o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qiladi [3]. Ularning sharhi ilmiy matn yaratish metodologik tayyorgarlikdan ajralgan faoliyat emasligini ko'rsatadi. Mazkur maqolada bu fikr magistrantning yozma ishini fikrlash jarayonining dalili sifatida ko'rib chiqish uchun asos bo'lib xizmat qiladi: manbalarni qiyoslash, qarama-

qarshi natijalarni tushuntirish va xulosaning chegarasini belgilash matnda ko'rinishi kerak.

OECDning ta'lim sifatiga oid tahlilida ilmiy dalillar va o'qituvchining kasbiy bilimlari o'rtasidagi hamkorlikka e'tibor qaratiladi. Tadqiqot natijalarini amaliyotga qo'llashda ularning qaysi sharoitda, kim uchun va qanday mexanizm orqali ahamiyatli ekanini aniqlash zarurligi ta'kidlanadi [6]. Demak, magistrantning tayyorgarligi «qaysi metod samarali?» degan savoldan tashqari, «qanday sharoitda va qaysi o'quvchilar uchun?» degan savollarga ham yo'naltirilishi lozim.

Ko'rib chiqilgan manbalar asosida ushbu maqolada quyidagi metodologik ehtiyoj ajratildi: kompetensiya tarkibini ta'riflash, uni rivojlantiruvchi topshiriqlarni loyihalash va natijalarni baholash bir-biriga moslashtirilishi kerak. Maqolaning nazariy hissasi shu muvofiqlikni boshlang'ich ta'lim magistraturasi mazmunida ishlab chiqishga qaratilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot konseptual-nazariy xususiyatga ega. Uning manbaviy asosini maqsadli tanlangan milliy normativ hujjatlar, metodologik adabiyot, o'qituvchilar tayyorgarligiga oid tadqiqotlar, tizimli sharhlar va xalqaro metodik tavsiyalar tashkil etdi. Tanlashda manbaning tadqiqotchilik kompetensiyasi, ilmiy dalillardan foydalanish, akademik yozuv yoki tadqiqot etikasi masalasiga bevosita aloqadorligi hamda bibliografik ma'lumotlarining tekshirilishi hisobga olindi.

Adabiyotlar tahlili to'liq tizimli sharh maqomiga da'vo qilmaydi. Manbalar tadqiqot savollarini nazariy asoslash maqsadida tanlandi; nashrlar oqimi bo'yicha to'liq bibliometrik qamrov yoki meta-tahlil amalga oshirilmadi.

Konseptual tahlil orqali tadqiqotchilik kompetensiyasining mazmuni aniqlashtirildi. Qiyoslashda manbalarning uch jihatini ko'rib chiqildi: kompetensiyani tashkil etuvchi faoliyatlar, ularni rivojlantirish shartlari va namoyon bo'lishini baholash imkoniyatlari. Nazariy modellashtirish orqali bu jihatlar boshlang'ich ta'limga xos vazifalar bilan bog'landi.

Model ichki izchilligining mezoni sifatida har bir tarkibiy qism uchun tegishli ilmiy harakat, kuzatiladigan mahsulot va baholash belgisi mavjudligi qabul qilindi. Maqoladagi pedagogik vaziyatlar tushuntiruvchi misollar hisoblanadi. Ular real tanlanmada o'tkazilgan tajriba natijalarini ifodalamaydi.

NATIJALAR

Tahlil asosida boshlang'ich ta'lim magistrantining tadqiqotchilik kompetensiyasi pedagogik muammoni ilmiy savolga aylantirish, unga mos dalillarni olish va baholash, metodologik qarorlarini asoslash hamda xulosalarini etik va reflektiv mas'uliyat bilan taqdim etishga imkon beruvchi yaxlit tayyorgarlik sifatida ta'riflandi.

Mazkur ta'rifda ilmiy bilim va amaliy harakat qarorlarni asoslash orqali birlashadi. Masalan, magistrant eksperiment ta'rifini bilishi mumkin, lekin aynan qaysi savolga javob olish uchun eksperimental dizayn zarurligini tushuntira olmasa, uning metodologik bilimi amaliy qarorga yetarli darajada aylangan deb bo'lmaydi. Shu sababli modelda kompetensiyaning kuzatiladigan belgisi sifatida asoslangan ilmiy qaror markaziy o'rin egallaydi.

1-jadval.

Boshlang'ich ta'lim magistrantining tadqiqotchilik kompetensiyasi tarkibi

Tarkibiy qism	Asosiy ilmiy harakat	Kuzatiladigan faoliyat mahsuloti	Baholash belgisi
Muammoli-konseptual	Amaliy qiyinchilikni ilmiy muammo va tadqiqot savoliga aylantirish	Muammo bayoni, tushunchalar ta'rifi, tadqiqot savoli	Savolning aniqligi, chegaralanganligi va o'rganish imkoniyati
Axborot-tahliliy	Manbalarni izlash, saralash, qiyoslash	Qidiruv qaydi, manbalar	Manba tanlash asoslari va qarama-qarshi

	va tanqidiy baholash	matritsasi, tahliliy sharh	dalillar hisobga olingani
Metodologik-loyihaviy	Savolga mos dizayn, tanlanma va o'lchov vositasini tanlash	Tadqiqot protokoli va metod tanlash asosnomasi	Savol, ma'lumot va metod o'rtasidagi muvofiqlik
Empirik-analitik	Ma'lumotni yig'ish, tekshirish, tahlil qilish va noaniqlikni baholash	Kodlash qoidalari, tahlil natijalari va izohlari	Tahlilning ma'lumot tuzilishi va metod shartlariga mosligi
Kommunikativ-argumentativ	Natijalarni dalillarga tayangan ilmiy matn va taqdimotda ifodalash	Maqola, tadqiqot hisoboti, og'zaki himoya	Da'vo, dalil va xulosa o'rtasidagi izchillik
Etik-refleksiv	Ishtirokchilar huquqlarini hisobga olish va o'z qarorlarini qayta baholash	Etik asosnoma, cheklovlar bayoni, qarorlar qaydi	Shaffoflik, mas'uliyat va muqobil izohlarga ochiqlik

Jadvaldagi tarkibiy qismlar faoliyatni tahlil qilish uchun ajratilgan. Real tadqiqotda ular o'zaro bog'langan holda namoyon bo'ladi. Manbani tanqidiy o'qish tadqiqot savolini o'zgartirishi, o'lchov vositasini sinab ko'rish esa dastlabki metodologik qarorni qayta ko'rib chiqishni talab qilishi mumkin. Etik mas'uliyat ham faqat ma'lumot yig'ish bosqichiga tegishli emas; u muammo tanlash, ishtirokchilar bilan ishlash, natijalarni talqin qilish va e'lon etish jarayonlarini qamrab oladi.

Ushbu ketma-ketlikdagi har bir o'tish asoslanishi kerak. Masalan, uchinchi sinf o'quvchisining matnga oid savolga noto'g'ri javob berishi uning matnni tushunish qobiliyati pastligini yakka holda isbotlamaydi. Natijaga so'z boyligi, topshiriq ko'rsatmasini anglash, javobni yozma ifodalash yoki matn mazmuni haqidagi dastlabki bilim ta'sir qilishi mumkin. Tadqiqotchi aynan qaysi jihatni o'rganayotganini belgilamaguncha, olingan ballni izohlash noaniq bo'lib qoladi.

Shu asosda kompetensiyani rivojlantirishning birinchi sharti tushunchani o'lchashga o'tishni asoslash deb belgilandi. Magistrant «o'qish savodxonligi», «mustaqil fikrlash» yoki «o'quv motivatsiyasi» kabi keng tushunchalarning qaysi jihatini o'rganayotganini tushuntirishi zarur. Tanlangan indikator nazariy tushunchaning barcha mazmunini qamrab olmasligi mumkinligi ham qayd etilishi kerak.

Ikkinchi shart muqobil metodologik yechimlarni qiyoslash bilan bog'liq. «O'quvchilar topshiriqni qanday strategiyalar orqali bajaradi?» degan savol kuzatuv va faoliyat jarayonini sifat jihatdan tahlil qilishni talab qilishi mumkin. «Ikki o'qitish sharoitida natijalar qanday farqlanadi?» degan savolda esa guruhlarini qiyoslash dizayni ko'rib chiqiladi. Metod tanlovi tadqiqot savolining tabiatidan kelib chiqishi lozim.

Uchinchi shart ilmiy izlanishni qayta ishlash va tahrir qilish jarayoni sifatida tashkil etishdan iborat. Magistrantning dastlabki protokoli, unga berilgan taqriz, tuzatishlar va ularning asoslari saqlanadi. Shu tariqa o'quv natijasi faqat yakuniy matn bilan cheklanmay, ilmiy qarorlarning qanday takomillashgani orqali ham ko'rinadi.

To'rtinchi shart faoliyatga asoslangan baholashdir. Tadqiqotchilik kompetensiyasi haqidagi o'zini o'zi baholash so'rovnomasi magistrantning ishonchi va munosabatini o'rganishga yordam berishi mumkin. Biroq u amaliy bajarish sifatini to'liq almashtirmaydi. Shu sababli modelda portfolio, vaziyatli topshiriq va og'zaki himoyani birgalikda qo'llash taklif etiladi.

2-jadval.

Tadqiqotchilik kompetensiyasini baholash uchun taklif etilayotgan daraja tavsiflari

Mezon	Ko'mak bilan bajarish	Asoslangan mustaqil bajarish	Tanqidiy va moslashuvchan bajarish
Muammo va savolni shakllantirish	Berilgan namuna bo'yicha savol tuzadi	Savolni aniq chegaralab, dolzarbligini dalillar bilan asoslaydi	Muqobil muammo talqinlarini qiyoslab, savolni qayta aniqlashtiradi
Manbalar bilan ishlash	Tavsiya etilgan manbalarni mazmunan bayon qiladi	Manbalarni mustaqil saralaydi va natijalarni qiyoslaydi	Qarama-qarshi dalillarni dizayn va kontekst farqlari bilan izohlaydi
Metod tanlash	Tavsiya qilingan usuldan foydalanadi	Metodni tadqiqot savoli va ma'lumot turiga mos tanlaydi	Muqobil dizaynlarni qiyoslab, tanlovning imkoniyat va cheklovlarini asoslaydi
Dalillarni talqin qilish	Natijalarni tavsiflaydi	Dalilga mos xulosa chiqaradi va noaniqlikni ko'rsatadi	Muqobil izohlarni tekshiradi, xulosaning qo'llanish chegarasini aniqlaydi
Ilmiy muloqot va refleksiya	Fikrini yo'naltiruvchi savollar yordamida izohlaydi	Qarorlarini mustaqil himoya qiladi, cheklovlarni tan oladi	Asosli tanqidga ko'ra qarorini qayta ko'rib chiqadi va o'zgarish sababini tushuntiradi

Ushbu darajalarni magistrant shaxsiga qo'yiladigan umumiy yorliq sifatida qo'llash maqsadga muvofiq emas. Bir magistrant manbalar tahlilida yuqori mustaqillikni

ko'rsatib, statistik talqinda ko'makka ehtiyoj sezishi mumkin. Shuning uchun dastlab har bir mezon bo'yicha alohida rivojlanish tavsifi tuzilishi tavsiya etiladi.

Etik talablar ushbu darajalarning barchasi uchun majburiy asos bo'lib qoladi. Manbani soxtalashtirish yoki ishtirokchilar maxfiyligini buzish boshqa yo'nalishlardagi yuqori natijalar bilan qoplanadigan kamchilik sifatida qaralmasligi kerak. Aniqlangan muammo tuzatilishi va tegishli qaror qayta ko'rib chiqilishi lozim.

MUHOKAMA

Taklif etilgan modelning asosiy metodologik xususiyati kompetensiya tarkibi, o'quv faoliyati va baholash dalillarini bir tizimda bog'lashidir. Undagi olti tarkibiy qism o'z-o'zicha yangi universal tasnif sifatida ilgari surilmaydi. Nazariy taklifning ahamiyati ularni boshlang'ich ta'lim magistranti bajaradigan ilmiy vazifalar va tekshiriladigan mahsulotlar bilan muvofiqlashtirishda namoyon bo'ladi.

Masalan, ilmiy adabiyotlar bilan ishlash mashg'ulotida faqat bibliografik ro'yxat tuzish topshirilsa, manbani topish va rasmiylashtirish ko'nikmasi ko'rinadi. Ikki tadqiqotning turlicha natijalarini tanlanma, o'lchov va kontekst nuqtayi nazaridan izohlash vazifasi qo'yilganda esa axborot-tahliliy va metodologik-loyihaviy tarkibiy qismlar birgalikda namoyon bo'ladi. Shunday qilib, topshiriqning bilish talabi kompetensiyaning qaysi jihati rivojlanishini belgilaydi.

Boshlang'ich ta'limning xususiyatlari modelning amaliy talqiniga muayyan talablar qo'yadi. Yosh o'quvchilarga mo'ljallangan savolnoma yoki diagnostik topshiriq ularning til va yosh imkoniyatlariga mos bo'lishi kerak. O'qishdagi qiyinchilikni o'rganishga qaratilgan topshiriqning o'zi murakkab ko'rsatma bilan berilsa, natija o'rganilayotgan hodisadan tashqari omillar ta'sirini ham aks ettirishi mumkin. Shu bois magistrant topshiriq mazmuni, taqdim etish sharti va baholash mezonini birgalikda asoslay olishi zarur.

Tadqiqot etikasi ham boshlang'ich ta'limda alohida mazmun kasb etadi. BERAning 2024-yilgi qo'llanmasida ishtirokchilarning huquqlari, ongli rozilik,

bolalarning ishtirok etishga munosabati va tadqiqotchining mas'uliyatiga e'tibor qaratilgan [2]. Mazkur tamoyillardan kelib chiqib, magistrant bolaning yoshiga mos tushuntirish, tegishli rozilik tartibi, ixtiyoriy qatnashish va ma'lumotlarni himoya qilish masalalarini tadqiqot protokolida oldindan ko'rsatishi lozim. O'qituvchi va tadqiqotchi rollari bir shaxsda birlashganda, bolaning rad etish imkoniyati amalda qanday ta'minlanishi ham o'ylab chiqilishi kerak.

Natijalarni statistik talqin qilishda boshlang'ich ta'limga xos ma'lumotlar tuzilishi hisobga olinadi. Bir sinfdagi o'quvchilar umumiy o'qituvchi, dastur va ta'lim muhiti ta'sirida bo'ladi. Shuning uchun sinflar bo'yicha tashkil etilgan tadqiqotda barcha individual kuzatuvlarni mutlaqo mustaqil deb qabul qilishning asoslanganligi tekshirilishi kerak. Shuningdek, aynan bir o'quvchilarni ikki marta baholash natijalari juftlangan o'lchovlar ekanini anglash metodologik kompetensiyaning muhim belgisidir.

Bir guruhning mashg'ulotdan oldingi va keyingi natijalari yaxshilanishi kuzatilsa, o'sishni faqat qo'llangan metodikaga bog'lash yetarli asosga ega bo'lmasligi mumkin. Tabiiy rivojlanish, test bilan qayta uchrashish va boshqa ta'limiy ta'sirlar muqobil izoh bo'lib qoladi. Magistrantning kompetensiyasi ijobiy natijani taqdim etish bilan birga, uning qanday chegaralarda talqin qilinishini ko'rsata olishida namoyon bo'ladi.

Raqamli vositalar va generativ sun'iy intellekt ilmiy ishning ayrim amallarini tezlashtiradi. Biroq bibliografik yozuvning avtomatik yaratilishi manbaning mavjudligi va mazmunini, statistik jadvalning hosil bo'lishi esa metod tanlovining to'g'riligini kafolatlamaydi. UNESCO tavsiyalarida ham generativ SI bilan ishlashda insonning faol roli, pedagogik maqsad va ma'lumotlar himoyasi markazga qo'yiladi [5]. Shu sababli model doirasida raqamli vositadan foydalanish sifati magistrantning uning natijasini tekshirish va qabul qilgan qarorini tushuntirish qobiliyati orqali baholanadi.

Modelni «Ilmiy tadqiqot metodologiyasi» faniga tatbiq etishda o'zaro bog'langan topshiriqlar ketma-ketligi taklif qilinadi. Dastlab magistrant pedagogik vaziyatni tavsiflab, ilmiy savol tuzadi. Keyin shu savol bo'yicha adabiyotlar matritsasini

tayyorlaydi, metodologik protokol ishlab chiqadi va uning zaif jihatlarini tengdoshlar muhokamasidan o'tkazadi. Navbatdagi bosqichda axloqiy jihatdan ruxsat etilgan kichik o'quv tadqiqoti yoki belgilangan o'quv ma'lumotlari bilan tahlil bajariladi. Yakunda magistrant natijalar, cheklovlar va qarorlarining o'zgarishini himoya qiladi.

Bu ketma-ketlikda dastlabki va yakuniy ishlarni saqlash muhim. Portfolio tarkibidagi versiyalar ilmiy fikrning qanday rivojlanganini ko'rsatadi. Ilmiy rahbarning fikri va magistrantning tuzatishi o'rtasidagi bog'lanish qayd etilganda, qaysi qaror mustaqil qabul qilingani va qaysi bosqichda yordam zarur bo'lgani aniqlashadi.

Taklif etilgan modelning chegaralari mavjud. Birinchidan, u tanlangan manbalarning konseptual sinteziga tayangan; mahalliy magistratura dasturlarining amaldagi holati bo'yicha empirik tashxis o'tkazilmagan. Ikkinchidan, baholash tavsiflarining turli ekspertlar tomonidan bir xil talqin qilinishi tekshirilmagan. Uchinchidan, model tarkibiy qismlarining o'zaro bog'liqligi va turli topshiriqlardagi barqarorligi empirik dalillar bilan tasdiqlanmagan.

Keyingi tadqiqotda mezonlar ekspert muhokamasidan o'tkazilishi, magistrantlarning topshiriqlarni qanday tushunishi o'rganilishi va bir xil ishlarning mustaqil baholovchilar tomonidan baholanishi zarur. Ta'limiy samaradorlikni tekshirishda boshlang'ich tayyorgarlik, ilmiy rahbar ko'magi va o'quv guruhi xususiyatlari hisobga olinishi kerak. Modelning natijasi tayyorlangan maqolalar soni bilan bir qatorda, yangi vaziyatda asosli metodologik qaror qabul qilish qobiliyati orqali baholanishi maqsadga muvofiq.

XULOSA

Boshlang'ich ta'lim magistrantlarining tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirish ilmiy tushunchalarni o'zlashtirish, tadqiqot amallarini bajarish va qabul qilingan qarorlarni asoslashning birligini talab qiladi. Mazkur maqolada ushbu birlikni ifodalovchi olti tarkibiy qismli nazariy model taklif etildi.

Modelning markaziy mezonni muammo, tadqiqot savoli, metod, dalil va xulosa o'rtasidagi muvofiqlikdir. Shu asosda magistrantning tayyorgarligini yakuniy matn sifati bilan birga, uning ilmiy qarorlarini aks ettiruvchi portfolio, metodologik asosnoma va og'zaki himoya orqali baholash tavsiya qilindi.

Boshlang'ich ta'limga oid tadqiqotlarda yoshga mos o'lchov vositalari, sinf konteksti, takroriy o'lchovlar va bolalar ishtirokidagi tadqiqot etikasi modelning amaliy mazmunini belgilaydi. Raqamli vositalardan foydalanish esa natijalarni tekshirish va mualliflik mas'uliyatini saqlash bilan uyg'unlashtirilishi lozim.

Taklifning amaliy ahamiyati «Ilmiy tadqiqot metodologiyasi» fanidagi topshiriqlar, ilmiy rahbarlik va baholash mezonlarini o'zaro bog'lash imkoniyatidadir. Modelning samaradorligi hamda baholash mezonlarining ishonchliligi keyingi empirik tadqiqotlarda tekshirilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Agud I., Ion G. Research-Based Learning in Initial Teacher Education in Catalonia // Center for Educational Policy Studies Journal. — 2019. — Vol. 9, № 2. — P. 99–118.
2. British Educational Research Association. Ethical Guidelines for Educational Research. — 5th ed. — London : BERA, 2024.
3. Castillo-Martínez I. M., Ramírez-Montoya M. S. Research Competencies to Develop Academic Reading and Writing: A Systematic Literature Review // Frontiers in Education. — 2021. — Vol. 5. — Article 576961.
4. Matjašič M., Vogrinc J. Research Competence of Pre-Service Teachers: A Systematic Literature Review // European Journal of Educational Research. — 2024. — Vol. 13, № 2. — P. 877–894.
5. Miao F., Holmes W. Guidance for Generative AI in Education and Research. — Paris : UNESCO, 2023.
6. OECD. Unlocking High-Quality Teaching. — Paris : OECD Publishing, 2025. — 244 p.
7. O'zbekiston Respublikasi. Ilm-fan va ilmiy faoliyat to'g'risida : 2019-yil 29-oktabrdagi O'RQ-576-son Qonun.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida : 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmon.
9. Shermuhamedova N. A. Ilmiy tadqiqot metodologiyasi : darslik. — Toshkent : Fan va texnologiya, 2014. — 464 b.

10. Willison J., O'Regan K. Commonly Known, Commonly Not Known, Totally Unknown: A Framework for Students Becoming Researchers // Higher Education Research & Development. — 2007. — Vol. 26, № 4. — P. 393–409.